

ÖDEMELER DENGESİ TABLOSUNDAKİ "DİĞER MAL VE HİZMET GELİRLERİ" KALEMİNİN İÇERİĞİ VE HESAPLAMA YÖNTEMİNE İLİŞKİN AÇIKLAMA

İçindekiler

I- Giriş.....	2
II- Diğer Mal ve Hizmet Gelirlerinin Kapsamı	2
III- Diğer Gelirlerin Kayıt Sistematiği ve Örnek İşlemler	2
IV. Ayırıştırma Sorunu ve Mevcut Uygulama.....	3
V. Değerlendirme ve Diğer Ülkelerle Karşılaştırma	4
VI. Uygulamanın Güncelleştirilmesi	4
VII. IMF İle Görüşme ve Öneriler.....	5

I- Giriş

Ödemeler dengesi, en geniş anlamıyla, bir ekonomide yerleşik kişilerin (merkezi hükümet, bankalar, gerçek ve tüzel kişi ve kuruluşlar) diğer ekonomilerde yerleşik kişiler ile belli bir dönem içinde yapmış oldukları tüm mal ve hizmet ticareti ile bu ekonominin diğer ekonomilerle olan alacak ve yükümlülüklerinin, mülkiyet değişimi anında, çift kayıt prensibi esasına dayalı olarak kaydedildiği istatistiki bir tablodur.

Bankamızca yayımlanan ödemeler dengesi tablosu, Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından belirlenen kavram ve kayıt prensipleri doğrultusunda, ağırlıklı olarak Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların kayıtları ile dış ticaret, turizm ve bavul ticareti gibi konularda banka dışı kaynaklardan alınan veriler ve anketler esas alınarak düzenlenmektedir.

II- Diğer Mal ve Hizmet Gelirlerinin Kapsamı

Bankamızca yayınlanan ödemeler dengesi “Özet Sunum”da Cari İşlemler Dengesi içerisinde yer alan “Diğer Mal ve Hizmet Gelirleri”, Turizm, Faiz ve Diğer olmak üzere üç ana grupta toplanmaktadır. Bunlardan Diğer kalemini oluşturan alt başlıklar ise aşağıda verilmektedir:

Diğer Gelirler

- Navlun Geliri (İthalat ve ihracat işlemlerine ilişkin taşımacılık gelirleri)
- Diğer Taşımacılık Geliri (Yolcu, bagaj ve benzeri nedenlerle sağlanan gelirler)
- Doğrudan Yatırım Gelirleri (Yurtdışında iş yapan müteahhitlerin elde ettiği gelirler)
- Diğer Resmi ve Özel Sektör Mal ve Hizmet Gelirleri
  - DTH’dan TL Karşılığı Alışlar (Görünmeyen işlem gelirleri ile açılan DTH’dan Türk lirasına dönüştürülen gelirler)
  - Resmi Sektör (Konsolosluk ve benzeri resmi sektörün elde ettiği gelirler)
  - Finansal ve Dış Ticaret Hizmetleri (Komisyonculuk ve banker işlemleri nedeniyle elde edilen gelirler ile dış ticarete ilişkin diğer hizmet gelirleri)
  - Diğer (Yurtdışından havale olarak gelen ancak görünmeyen işlem geliri olmasına rağmen mahiyeti ayrıştırılmayan gelirler)

III- Diğer Gelirlerin Kayıt Sistematiği ve Örnek İşlemler

Kayıt sistematiği açısından, “Diğer” gelirler aşağıdaki şekilde gruplanmaktadır:

- **Bankacılık sisteminden alınan, mahiyetleri bilinerek raporlanan işlemler:** Bu veriler, mahiyeti bildirilen dövizlerin bankalarca doğrudan Türk lirasına dönüştürülmesinden elde edilmektedir.
Örnek: Yurtdışına taşımacılık hizmeti veren bir firma elde ettiği döviz bankada Türk lirasına dönüştürürken işlemin mahiyetini bildirirse, bu

döviz gelirleri bankalar tarafından "Navlun" olarak kodlanmaktadır. Ayrıca, bu gelirler ile Döviz Tevdiat Hesabı açtırılır ve daha sonra bu hesaptan Türk lirasına dönüşüm yaptırılır ve bu beyan edilirse, yine "Navlun" olarak kodlanmakta ve raporlanmaktadır.

- **Bankacılık sisteminden alınan, görünmeyen gelir kalemi olduğu bilinen ancak, yukarıdaki grupta olduğu gibi mahiyetleri ayrıştırılmadan raporlanan işlemler:** Liberalleşen kambiyo mevzuatı çerçevesinde kaynağın sorulamaması nedeniyle mahiyeti ayrıştırılmayan ancak hesap sahibinin faaliyet alanına göre görünmeyen gelir niteliğinde olan ve bankaca Türk lirası alış yapılan yurtdışından gelen dövizlerden oluşmaktadır.

Örnek: Yurtdışına taşımacılık hizmeti veren bir firma elde ettiği döviz gelirlerini bankada Türk lirasına dönüştürürken işlemin mahiyetini bildirmediği durumda, banka bu geliri "Navlun" olarak değil, "Diğer" olarak raporlamaktadır.

- **Bankalar nezdinde açılan döviz tevdiat hesaplarından (DTH) yapılan Türk lirası alışlarına ilişkin işlemler:** Türkiye'de yerleşik kişiler tarafından açılan döviz tevdiat hesaplarından Türk lirası karşılığı alış yapılan, kısmen görünmeyen işlem geliri olduğu bilinmekle birlikte sınıflandırılmayan dövizlerden oluşmaktadır.

IV. Ayrıştırma Sorunu ve Mevcut Uygulama

Görünmeyen işlemlere ilişkin gelirlerin saptanması ve ayrıştırılması, diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de özellikle;

- 32 Sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki Karar ile döviz ithalinin serbest bırakılması,
- Döviz tevdiat hesaplarının işleyişine getirilen serbesti,
- Görünmeyen işlem gelirlerinin yurda getirilme ve Türk lirasına dönüştürme zorunluluğunun bulunmaması,
- Türk lirasına dönüştürülen dövizlerde mahiyetin açıklanmasına gerek olmaması

gibi nedenlerle güçleşmektedir.

Mahiyetleri bir şekilde tespit edilebilen kalemlere ilişkin olarak herhangi bir sorun bulunmamakla birlikte, bankacılık sisteminde önemli bir paya sahip olan, Türkiye'de yerleşik kişiler tarafından açılan döviz tevdiat hesaplarından Türk lirası karşılığı yapılan alım işlemlerinin ayrıştırılabilmesi için değişik zamanlarda bankalar nezdinde çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu çalışmalarda, hesap sahiplerinin adreslerine göre, yurtdışında yerleşikliği saptanan kişilerce açılan ve daha sonra TL karşılığı alış yapılan döviz tevdiat hesaplarının kaynağı, hesap sahiplerinin faaliyet konuları esas alınarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu tip döviz tevdiat hesaplarının ağırlıklı olarak,

- Yurtiçi kaynaklı tasarruf amacıyla tutulan dövizler
- İhracat karşılığı elde edilen döviz gelirleri
- Yurtdışında çalışan işçilerin döviz havaleleri
- Turizm kaynaklı yurtdışı geliri
- Yurtdışı müteahhitlik hizmet geliri
- Yurtdışı işlemlere bağlı olarak oluşan navlun geliri
- Bavul ticareti nedeni ile elde edilen döviz geliri

karşılığında açıldığı görülmüştür. Bunlardan, başka kaynaklardan sağlanan verilere dayanan ve ödemeler dengesinin ilgili gelir kalemleri içinde halihazırda yeralan, ihracat gelirleri, turizm gelirleri ve bavul ticareti gelirleri mükerrerliğin önlenmesi açısından, yurtiçi işlemlerle ilgili olan kısmı ise ödemeler dengesine konu olmaması nedeniyle dikkate alınmamaktadır. Kalan kısım içinde yer alan yurtdışı müteahhitlik hizmetleri, tespit edilen oranda Doğrudan Yatırım Gelirleri kalemine, kalanı ise Diğer Resmi ve Özel Mal ve Hizmet Gelirlerine ilave edilmektedir.

V. Değerlendirme ve Diğer Ülkelerle Karşılaştırma

Yukarıda belirtildiği gibi dört alt kalemden oluşan Diğer Özel Resmi Hizmet Gelirleri'nin tutarları itibariyle en önemli kalemlerini, "DTH'dan Türk Lirası Karşılığı Alışlar" ve "Diğer" oluşturmaktadır. "DTH'dan Türk Lirası Karşılığı Alışlar" kaleminin artışı, TL yatırım araçlarının dövizle göre daha yüksek getiri sağlamasından ve gerçek ve tüzel kişi DTH sahiplerinin TL ihtiyaçlarını bu hesaplardan karşılamalarından kaynaklanmaktadır. "Diğer" kalemi, görünmeyen işlem geliri olmakla birlikte, mevzuat nedeniyle bankalarca hangi faaliyet kapsamında elde edildiği tespit edilemeyen gelirleri göstermektedir.

Ödemeler Dengesi tablosunda yer alan ve ayrıştırılamaması nedeniyle "Diğer" gelirler içinde gösterilen tutarların oransal olarak yüksek olup olmadığını tespit etmek amacıyla bazı ülkelerin aynı kalemi 1990'lı yıllar için karşılaştırılmıştır. Buna göre, ayrıştırılamayan "Diğer" gelirlerin toplam görünmeyen işlem gelirleri (navlun ve diğer taşımacılık ile turizm geliri hariç) içerisindeki oranı son 7-8 yılda Almanya ve İspanya'da yüzde 50, İtalya'da yüzde 60, Yunanistan'da yüzde 95, Kore'de yüzde 80 civarında iken bu oran Türkiye'de yüzde 70 civarındadır.

VI. Uygulamanın Güncelleştirilmesi

Ödemeler dengesi tablosunda Diğer Mal ve Hizmet Gelirleri altında yeralan Diğer Özel ve Resmi Hizmet Gelirleri kalemi içinde bankalarca raporlanan "Yurtiçinde yerleşik kişiler tarafından tasarruf amacıyla açılmış Döviz Tevdiat Hesaplarından Türk Lirası karşılığı satın alınan dövizler" kalemi önemli yer tutmakta olup, bu kalemin son yıllarda hızlı artış göstermesi nedeniyle ayrıştırmada uygulanan oranların gözden geçirilmesine gerek duyulmuştur.

Bu amaçla, 1999 yılında DTH'dan TL karşılığı alış işlemleri açısından toplamın yaklaşık yüzde 62'sini temsil eden bankaların ilgili şubeleri örnek hacmine dahil edilmek suretiyle uygulanan bir örnekleme yöntemiyle, DTH'dan TL'ye dönüşen tutarların hesap sahiplerinin faaliyet alanlarına ve işlem türlerine göre yüzde dağılımı yeniden tespit edilmiş, ayrıca, yapılan çalışma sırasında ortaya çıkan raporlama hatalarının düzeltilmesi de sağlanmıştır.

VII. IMF İle Görüşme ve Öneriler

Daha önceden de belirtildiği üzere, ödemeler dengesi kayıtlarının sistematığı IMF'in tüm ülkeler için öngördüğü uluslararası standart ve prensiplere dayanmakta, özellikle ülkelerin standart tanımlarda yer almayan kalemleri ise IMF ödemeler dengesi uzmanlarının görüşleri paralelinde, uygun görülecek sınıflandırma çerçevesinde ödemeler dengesi kayıtlarına yansıtılmaktadır. Dolayısıyla, ödemeler dengesinde yapılması düşünülen değişiklikler önceden IMF uzmanları ile mutabakata varılarak gerçekleştirilmektedir.

Bu bağlamda, Türkiye'nin ödemeler dengesi rakamlarının çıkarılmasında karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların bir bölümünün giderilmesine yönelik olarak, yukarıda açıklanan çalışma sonuçlarının tartışılmasını teminen IMF nezdinde görüşmelerde bulunulmuştur.

Söz konusu görüşmeler sırasında, yapmış olduğumuz çalışma sonuçları Fon yetkilileri ile de tartışılmış ve Bankamız görüşleri paralelinde,

- Gerek mevsimsel, gerekse konjonktürel değişmelerin ödemeler dengesine daha doğru yansıtılabilmesini teminen, sözkonusu çalışmanın en az yıllık, tercihan üçer aylık dönemlerde yinelenmesi,
- 1999 Mayıs ayında yapılan çalışma sonuçlarının bir veya iki yıl öncesine ait verilere de yansıtılması

hususlarında mutabakata varılmış olup, tüm bu görüş ve öneriler, IMF tarafından hazırlanarak Bankamıza gönderilen 21 Mayıs 1999 tarihli "Office Memorandum" da belirtilmiştir.

Sonuç olarak, yukarıda bahsedilen çalışma sonuçları ve IMF ile yapılan görüşmeler paralelinde, 1998 yılı verileri revize edilmiş olup, buna göre 1998 yılı için hesaplanan Diğer Mal ve Hizmet Gelirleri-Diğer kalemi 17.044 milyon ABD Doları'ndan 16.144 milyon ABD Doları'na, Cari İşlemler fazlası, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından dış ticaret istatistiklerinde yapılan net 78 milyon ABD Dolarlık pozitif değişikliğe rağmen, 2.692 milyon ABD Doları'ndan 1.871 milyon ABD Doları'na, negatif işaretli Net Hata ve Noksan kalemi ise küçülerek -3.018 milyon ABD Doları'ndan -2.197 milyon ABD Doları'na inmiştir.